

Editörler

Prof.Dr. Nurettin Gemici - Dr. Hilal Livaoglu Menküç

İSLAM TARİHİ II

Yazarlar

Doç.Dr. Bilal Gök

Doç.Dr. Cahid Kara

Doç.Dr. Mehmet Nadir Özdemir

Doç.Dr. Mithat Eser

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Erdem Taş

Dr. Öğr. Üyesi Nevzat Sağlam

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Cide

Dr. Öğr. Üyesi Ramazan Ata

Editörler
Prof.Dr. Nurettin Gemici - Dr. Hilal Livaoğlu Menküç
İslam Tarihi II

ISBN: 978-605-9498-30-2

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluđu yazarlarına aittir

1.Baskı 2018

Bu kitabın basım,yayın ve satış hakları Lisans Yayıncılığa aittir.Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik,elektronik veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz basılamaz ve dağıtılamaz.

Hamit Işık

Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A
Avcılar-İSTANBUL
e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr
www.lisansyayincilik.com.tr

ÖNSÖZ

İslam Tarihi kitabımızın içeriği ağırlıklı olarak Türklerin İslam'a girişi olan Talas harbiyle başlayarak Osmanlılara kadar gelen dönem anlaşılmaktadır. Bölümde İdil Bulgarları, Karahanlılar, Gazneliler, Büyük Selçuklular ve Anadolu Selçukluları ağırlıklı olarak işlenirken aynı dönemlerde veya sonrasında kurulan daha az bilinen Müslüman Türk Devletleri hakkında da bilgiler yer alacaktır. Bunlar arasında Hindistan'da kurulan Babürler ve Delhi sultanlığıyla birlikte Afrika'da kurulan Müslüman Türk devletlerinden Tolunoğulları, İhşidiler gibi hanedanlar ele alınacaktır. Biz de çok üzerinde durulmayan Eyyübiler, Memluklar, Altın Orda Hanlığı, Timurlular, Safeviler ve Kaçarlar gibi devletler hakkında derli toplu bilgiler verilecektir.

İslam Tarihini iki safhada ele almak gerekse hiç şüphesiz en doğru bir ayırım Türklerin İslam ile müşerref oluşlarından önce ve sonra diye ayırmak yerinde olacaktır. Aslında müfredatın tamamlayıcısı olarak Osmanlı devletinin de bu halkada son olarak yer alması uygundur. Fakat Osmanlı tarihi bazı fakültelerde seçmeli ders olarak okutulduğundan bu bölüme dâhil edilmemiştir. Tarih ilminin aktarılmasında hamaset ve duygusalığa yer verilmeyeceğinden ilgili bölümler donanımlı akademisyen arkadaşlarımız tarafından ilmi esaslara tam bir riayetle hazırlanmıştır.

Bu bölümde varılmak istenen hedef, İslam tarihinin dört halife, Emevi, Abbasi, Endülüs dönemlerinde toplanan tecrübelerinin ve birikiminin artarak ve gelişerek Müslüman Türk Devletlerinde ortaya çıkışını göstermektir. Bugün İslam Dünyasında zaman zaman ortaya çıkan sorunların temelinde İslam Tarihinin özellikle ikinci dönemi diyebileceğimiz Müslüman Türk devletlerinin dönemindeki uygulamaların ve ilmi mirasın bugüne aktarılamamasıdır. Ara dönem diye de tabir edilebilecek Abbasi döneminin etkisini yitirdiği ve Endülüs'ün düşüşe geçtiği sırada ortaya çıkan Müslüman Türk devletlerinin en azından siyasi, kültürel ve Medeniyet tarihlerinin iyi bir şekilde ortaya konulması gerekmektedir. Ülkemiz adına söylemek gerekirse Anadolu'yu bize Yurt yapan Selçukluların ve onların devamı olan Anadolu Selçuklularının tarihinden neslimizin alacağı pek çok önemli dersler olacaktır.

Serinin ilk iki kitabında belirttiğimiz üzere çalışmalarda ortaya çıkan yanlış, eksik ve kusurlar başta editör olmak üzere bölüm yazarlarının mesuliyetindedir. İyi niyet gösterip çalışma hakkında yapılacak her müspet eleştiri ve tenkite açık olduğumuzu tekrar ifade etmek istiyoruz.

Çalışmadan birinci beklentimiz İlahiyat öğrencilerinde doğru bir İslam Tarihi okumasına yardımcı olarak İslamiyet algılarında mesafe almalarını sağlamaktır. Her işin başı Allah'ı tanıma ve kulluk bilincinin artırmak olduğundan bu çalışmamızın da yazarları ve okuyucularının İslam anlayışını tekamül ettirmeye örnek olduğunun altını çizmek gerekir.

Hepimizi böyle bir çalışmada birleştiren Lisans Yayıncılık ve katkı sunan herkese müteşekkir olduğumuz da bir gerçektir.

İstanbul, 2018

Editörler
Prof.Dr. Nurettin Gemici
Dr. Hilal Livaoğlu Menküç

İÇİNDEKİLER

Önsöz

III

Bölüm 1 TÜRK-İSLAM TARİHİ KAYNAKLARI

15

1.1. Genel ve Özel Tarih Kaynakları	16
1.2. Fütûhât Kaynakları	23
1.3. Şehir Tarihleri	24
1.4. Tabakât, Terâcim ve Vefeyât Kaynakları	28
1.5. Edebî ve Kültürel Eserler	30
1.6. Coğrafya Kaynakları ve Seyahatnameler	31
Yararlanılan Kaynaklar	37

Bölüm 2 ABBÂSÎ HALİFELERİ I

41

2.1. Ebü'l-Abbâs Seffâh ve Hilafeti	45
2.1.1. Talas Savaşı	47
2.1.2. Ebü'l-Abbâs Seffâh'ın Şahsiyeti ve Ölümü	48
2.2. Ebû Ca'fer Mansûr	49
2.2.1. İç İşler	50
2.2.2. Abbâsîlerle Alioğullarının Ayrılması	53
2.2.3. Yeni Merkez Arayışı: Bağdat'ın İnşası	54
2.2.4. Dış İlişkiler	55
2.2.5. Ebû Ca'fer Mansûr'un Şahsiyeti ve Ölümü	55
2.3. Muhammed Mehdî	56
2.4. Mûsâ Hâdî	59
2.5. Hârûnürreşîd	61
2.5.1. Hilafeti	61

2.5.2. Bermekîler Sorunu	62
2.5.3. Dış İlişkiler	63
2.5.4. Şahsiyeti ve Ölümü	65
2.6. Muhammed Emîn	66
2.7. Me‘mûn	67
2.7.1. İsyandar	67
2.7.2. Şâyla Yakınlaşma	71
2.7.3. Dâhilî Problem: Mihne Dönemi ve Halku’l-Kur‘ân Meselesi	72
2.7.4. Bilimsel Faaliyetler ve Beytülhikme Müessesesi	73
2.7.5. Dış İlişkiler	74
2.7.6. Şahsiyeti ve Ölümü	74
2.8. Mu‘tasım	75
2.8.1. Dâhilî Problemler	75
2.8.2. Dış İlişkiler	77
2.8.3. Şahsiyeti ve Ölümü	77
2.9. Abbâsîlerin İlk Döneminin Sonu: Vâsiķ	78
2.10. Abbâsîlerde Birinci Türk Nüfuzu Dönemi Başlangıcı: Mütevekkil	79
2.11. Abbâsîlerde Birinci Türk Nüfuzunun Derinleşmesi: Müntasır, Müstaîn, Mu‘tez ve Mühtedî	80
2.12. Sâmerrâ Döneminin Sona Erişî: Mu‘temid, Mu‘tazid, Müktefî, Muktedir ve Kâhir	81
Yararlanılan Kaynaklar	85

Bölüm 3 **ABBASÎ HALİFELERİ II**

89

3.1. Râdi Billah	90
3.1.1. Hilafeti	90
3.1.2. Emiru’l Ümerâlık	91
3.1.3. İsyandar	92
3.1.4. İhşid (İhşidiyye/Akşid) Devleti	93
3.2. Müttaki	95
3.3. Müstekfî Billah	96
3.3.1. Büveyhiler	98
3.3.2. Büveyhiler ve Hilafet	98
3.3.3. İslâm Dünyası	101

3.4. Muti Lillah	101
3.4.1. Hilafeti	101
3.4.2. Dış İlişkiler	102
3.4.3. Fatımiler	102
3.4.4. Fatımi Halifeleri	103
3.4.5. Fatımi Devleti'nin Yıkılışı	105
3.4.6. Fatımî Medeniyeti	106
3.5. Tai Lillah	108
3.6. Kadir Billah	110
3.6.1. Hilafeti	110
3.6.2. Gazneliler-Sebuktekin Devleti	112
3.7. Kaim Bi-emrillah	115
3.7.1. Hilafeti	115
3.7.2. Selçuklular	118
3.7.3. Anadolu Selçukluları	119
3.8. Muktedi Biemrillah	120
3.9. Müstazhir Billah	123
3.9.1. Hilafeti	123
3.9.2. İslâm Dünyası	123
3.9.3. Haçlı Seferleri	125
3.9.4. Harzemşahlar Devleti	126
3.10. Müsterşid-Billah	132
3.11. Müstazi Biemrillah	133
3.11.1. Hilafeti	134
3.11.2. Eyyubiler	134
3.12. Nâsır Lidinillah	138
3.12.1. Hilafeti	138
3.12.2. İslâm Dünyası	139
3.12.3. Moğol İstilasası	140
3.13. Zahir Biemrillah	141
3.14. Müstansır Billah	141
3.14.1. Hilafeti	141
3.15. Müsta'sım Billah	142
3.15.1. Hilafeti	142
3.15.2. Abbasi Hilafetinin Sona Ermesi	142
3.16. Abbasi Devletinin Yıkılma Süreci	143
3.17. Mısır Abbasi Halifeliği	145
Yararlanılan Kaynaklar	146

Bölüm 4
İLK MÜSLÜMAN TÜRK DEVLETLERİ **151**

4.1. İdil Volga Türkleri	152
4.1.1. Bulgarların Etnik Kökeni	152
4.1.2. Büyük Bulgarya Devletinin Kuruluşu	153
4.1.3. Tuna Bulgar Devleti	154
4.2. İdil (Volga) Bulgar Hanlığı (VII-XV)	155
4.2.1. İdil (Volga) Türklerinin İslamiyet'i Kabulleri	158
4.2.2. İdil Bulgarlarının Yıkılması	164
4.3. Devlet Teşkilatı	165
4.3.1. Ordu ve Askerlik	165
4.3.2. İktisadi Hayat	166
4.3.3. Ticaret ve Ziraat	166
4.4. Kültür ve Medeniyet	169
4.4.1. İdil (Volga) Türklerinin Şehirleri	171
4.4.2. Mimari Eserleri	172
4.4.3. İdil (Volga) Türklerinin Dilleri	175
4.5. Sacoğulları (890-929)	176
4.5.1. Ebu's-Sâc Dîvdâd b. Yûsuf Dîvdest	176
4.5.2. Ebû Ubeydullah Muhammed el-Afşin (890-901)	177
4.5.3. Ebû'l-Kâsım Yûsuf b. Ebu's-Sâc (901-927)	179
4.5.4. Ebu'l-Müsâfir Feth b. Muhammed el-Afşin (928-929)	182
Yararlanılan Kaynaklar	183

Bölüm 5
KARAHANLILAR (840-1212) **187**

5.1. Karahanlı İsmi'nin Menşei ve Devletin Kuruluşu	188
5.2. Karahanlıların Müslümanlaşması ve Abdülkerim Satuk Buğra Han	192
5.3. Karahanlıların İkiye Bölünmesi	195
5.3.1. Doğu Karahanlılar Devleti	197
5.3.2. Batı Karahanlılar Devleti	199
5.4. Karahanlılarda Devlet, Yönetim ve Hâkimiyet Anlayışı	202
5.4.1. Karahanlılarda Saray, Merkez, Taşra ve Asker Teşkilatı	204

5.4.1.1. Saray Teşkilatı	204
5.4.1.2. Merkez Teşkilatı	204
5.4.1.3. Taşra Teşkilatı	205
5.4.1.4. Askerî Teşkilat	205
5.5. Karahanlılarda Kültür ve Medeniyet	206
5.5.1. Karahanlılarda Dil ve Edebiyat	208
5.5.2. Karahanlılarda Bilim ve Tıp	213
5.5.3. Karahanlılarda Sanat ve İmar Faaliyetleri	215
Yararlanılan Kaynaklar	217

Bölüm 6 **GAZNELİLER (963-1186)**

219

6.1. Gaznelilerin Siyasi Tarihleri	221
6.1.1. Sebüktegin (977-997).	224
6.1.2. Gazneli Mahmud (998-1030).	226
6.1.2.1. Hindistan Seferleri	228
6.1.3. Muhammed'in I. Saltanat Dönemi	234
6.1.4. Sultan I. Mes'ud Dönemi (1030-1041).	234
6.1.5. Sultan Muhammed'in İkinci Saltanatı	241
6.1.6. Sultan Mevdud Dönemi (1041-1048).	241
6.1.7. Sultan Abdürreşid Dönemi (1050).	243
6.1.8. Sultan Ferruzâd Dönemi (1052-1059).	243
6.1.9. İbrahim b. Mesud Dönemi (1059-1099).	244
6.1.10. Sultan III. Mesud (1099-1115)	245
6.1.11. Arslanşâh Dönemi (1116-1118).	245
6.1.12. Behramşâh Dönemi (1118-1157).	246
6.1.13. Husrevşâh Dönemi (1157-1186).	248
6.2. Gazneliler'de Kültür ve Medeniyet	248
6.2.1. Devlet Yönetimi	248
6.2.2. Divân-ı Vezâret	250
6.2.3. Divan-ı Risalet	250
6.2.4. Divân-ı Arz	250
6.2.5. Divan-ı İşrâf	251
6.2.6. Divan-ı İstifa	251
6.2.7. Divan-ı Vekâlet	251
6.2.8. Divan-ı Berid	252
6.3. Taşra Teşkilatı	252

6.3.1. Eyalet Yönetimi	252
6.3.2. Şehirlerin Yönetimi	253
6.3.3. Adli Sistem	253
6.3.4. Ordu	254
6.4. Gazneliler'de Kültür	255
6.4.1. İmar Faaliyetleri	259
Yararlanılan Kaynaklar	261

Bölüm 7 **BÜYÜK SELÇUKLULAR (1040-1157)**

265

7.1. Selçuk ve Selçuklu Devletinin Kuruluşu	266
7.1.1. Selçuk Adı	266
7.1.2. Selçukluların Köken	267
7.1.3. Selçuklular ve Oğuz Yabgu Devleti	267
7.1.4. Selçukluların Cend'e Göçleri ve İslâmiyet'i Kabulleri	268
7.1.5. Selçukluların Mâverâünnehirdeki Mücadeleleri	271
7.1.6. Horasan'a Göç ve Gaznelilerle Mücadeleler (1035-1040)	275
7.1.7. Dandanakan Savaşı (431/1040)	278
7.1.8. Selçuklu Devletinin Kuruluşu (431/1040)	280
7.2. Sultan Tuğrul Bey Dönemi (1040-1063)	281
7.2.1. Çağrı Beyin Siyasi ve Askeri Faaliyetleri	281
7.2.1. Musa İnanç Yabgu	283
7.2.3. Yeni fetihler ve Devletin Genişlemesi	283
7.2.3.1. İran'daki Fetihler	283
7.2.3.2. Türkmenlerin Anadolu Akınları (1029-1045)	284
7.2.3.3. Bizans Seferi	285
7.2.4. Büveyhîlerle İlişkiler ve Mücadeleler	286
7.2.5. Tuğrul Bey'in Abbasi Hilafetiyle Münasebetleri	287
7.2.6. Tuğrul Bey'in Merkezîyetçi Tutumu	289
7.2.7. Tuğrul Bey'in Son Günleri	290
7.3. Sultan Alparslan (1064-1072)	291
7.3.1. Alp Arslan'ın Kafkasya ve Doğu Anadolu Seferi (1064)	292
7.3.2. Sultan Alp Arslan'ın Doğu Seferi (1065-1066)	294
7.3.3. Sultan Alp Arslan'ın Kuzey Suriye Seferi (1070-1071)	295

7.3.4. Malazgirt Meydan Savaşı (26 Ağustos 1071)	295
7.3.5. Alp Arslan'ın Mâverâünnehir Seferi ve Ölümü (24 Kasım 1072)	300
7.4. Sultan Melikşah ve Selçuklu Devletinin Cihan Devleti Oluşu (1072-1092)	301
7.4.1. Suriye Selçuklu Melikliğinin Kurulması	303
7.4.2. Sultan Melikşah'ın Diğer Siyasi ve Askeri Faaliyetleri	303
7.4.3. Nizâmülmülk'ün Öldürülmesi	306
7.4.4. Sultan Melikşah'ın Ölümü	307
7.5. Sultan Berkyaruk (1092-1104)	308
7.6. Muhammed Tapar (1105-1118)	312
7.7. Sultan Sencer Dönemi (1118-1157)	313
7.7.1. Sultan Sencer'in Siyasî ve Askerî Faaliyetleri	314
7.7.2. Sultan Sencer Bağdat İlişkileri	315
7.7.3. Sultan Sencer ve Bâtınîler	316
7.7.4. Sultan Sencer'in Doğu Seferleri	317
7.7.5. Katvan Savaşı (9 Eylül 1141)	317
7.7.6. Oğuzların İsyanı ve Selçuklu Devletinin Yıkılışı	318
7.7.7. Sultan Sencer'in Ölümü	319
7.8. Selçuklu Devletinin Yükseliş Sebepleri	321
7.8.1. Horasan'da Yerleşmeleri	321
7.8.2. Selçuklu Devletinin Vasfı	321
7.8.3. Kavmî Hususiyetler	322
7.8.4. Hükümdarlık Anlayışı	322
7.8.5. Cihan Hakimiyeti Düşüncesi	323
7.9. Selçuklu Devletinin Yıkılış Sebepleri	324
7.10. Selçuklularda Devlet Teşkilatı Kültür ve Medeniyet	324
7.10.1. Hükümdarlık	325
7.10.2. Hükümdarlık Alâmetleri	326
7.10.3. Saray Teşkilâtı	327
7.10.4. Hükûmet Teşkilatı	329
7.10.5. Askerî Teşkilat	331
7.10.6. Adalet Teşkilatı	333
7.11. İctimâî ve İktisâdî Hayat	333
7.12. İlim ve Kültür Hayatı	335
7.13. Güzel Sanatlar ve Mimarî	337
Yararlanılan Kaynaklar	339

Bölüm 8
ANADOLU SELÇUKLULARI **343**

8.1. Kutalmışoğlu Süleyman Şah (1075-1086)	345
8.2. I. Kılıcarşlan (1092-1107) - Haçlılar'la Mücadele ve Diğer Sultanlar	351
8.3. II. Kılıcarşlan (1155-1192) ve Mirykefalon Zaferi	362
8.4. Alâeddin Keykubat ve Devri	369
8.5. II. Gıyaseddin Keyhusrev ve Köseadağ Mağlubiyeti	374
8.6. Anadolu Selçukluların Yıkılışı	377
Yararlanılan Kaynaklar	381

Bölüm 9
DİĞER MÜSLÜMAN TÜRK DEVLETLERİ **389**

9.1. Eyyubîler (1171-1250)	390
9.2. Memlükler (1250-1517)	403
9.2.1. Deniz (Bahrî) Memlükleri Dönemi (1250-1382)	405
9.2.2. Kale (Burcî) Memlükleri Dönemi (1382-1517)	414
9.3. Altın Orda Hanlığı (922-1502)	416
9.4. Timurlular (1360-1506)	420
9.5. Safevîler (1501-1736)	427
9.6. Kaçarlar (1779-1925)	432
9.7. Delhi Sultanlığı (1206-1526)	435
9.8. Babürlüler (1526-1858)	437
Yararlanılan Kaynaklar	445

Bölüm 10
AFRİKA'DA KURULAN
MÜSLÜMAN SULTANLIKLAR VE HANEDANLAR **447**

10.1. Mısır ve Sudan	454
10.1.1. Tolunoğulları (868-905)	454
10.1.2. İhşidîler (935-969)	455
10.1.3. Fatımîler/Ubeydîler (909-1171)	456
10.1.4. Eyyübîler (1169-1252)	458
10.1.5. Memlükler (1250-1517)	260

10.1.6. Osmanlı Hâkimiyeti ve Kavalalı Mehmed Ali Paşa Hanedanı (1517-1805, 1805-1953)	261
10.1.7. Func ve Darfur Sultanlıkları (16.yy – 19. yy)	261
10.1.8. Mehdi Devleti (19. yy)	462
10.2. Kuzey Afrika	263
10.2.1. Benî Sâlih Emirliği (Nekor Sultanlığı: 710 -1019)	263
10.2.2. Bergavâta Emirliği (744-1058)	463
10.2.3. Midrârîler (772-977)	464
10.2.4. Rüstemîler (776-909)	465
10.2.5. İdrisîler (789-985)	465
10.2.6. Ağlebîler (800-909)	466
10.2.7. Kelbîler (947-1053)	466
10.2.8. Zîrîler ve Hammâdîler (972-1152)	467
10.2.9. Murabıtlar (1056-1147)	468
10.2.10. Muvahhidler (1130-1269)	469
10.2.11. Merinîler (1217-1465)	470
10.2.12. Abdülvâdîler veya Zeyyânîler (1236-1555)	470
10.2.13. Hafsîler (1228-1574)	471
10.2.14. Vattâsîler (1428-1554)	472
10.2.15. Sa'dî Şerifleri (1511-1659)	473
10.2.16. Alevi-Filâlî Şerifleri (1631-)	473
10.2.17. Muradîler (1631-1702) ve Hüseyinîler (1705-1957)	474
10.2.18. Karamanlılar (1711-1835)	475
10.2.19. Senûsîler (1837-1969)	476
10.3. Batı Afrika	476
10.3.1. Gana Sultanlığı/Soninke Krallığı (750-1240)	478
10.3.2. Mali'de Keyta Sultanları	479
10.3.3. Gao ve Songay Sultanları (9.yy-1592)	480
10.3.4. Kanim-Bornu Sultanları (9.yy-19.yy)	481
10.3.5. İkinci İslamlaşma Dalgası ve Batı Afrika'da Müslüman Devletler	483
10.3.6. Hevsa Ülkesindeki Sokoto Sultanları (Fulânîler)	484
10.4. Afrika Boynuzu ve Doğu Afrika	485
10.4.1. Evfât Emirliği (1285-1415)	486
10.4.2. Adel Emirliği ve Harar Sultanları (1506-1887)	486
10.4.3. Kilve Sultanları (Şirazîler, Mehdali Seyyidleri)	487

10.4.4. Pate'deki Nebhani Sultanlar (1203-1894)	488
10.4.5. Mazrûîler veya Mombasa Valileri (1698-1837)	488
10.4.6. Doğu Afrika'da Âl-i Bû Saîd (1840 - 1964)	489
Yararlanılan Kaynaklar	490